

KANTIŠKOSIOS PATYRIMO SAMPRATOS ANALIZĖ

2014 m. spalio 24 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete vyko Humanitarinių mokslų srities filosofijos krypties tarybos posėdis, kuriame doktorantas Edvardas Rimkus sėkmingai apgynė daktaro disertaciją „Kantiškoji patyrimo samprata ir jos recepcija“. Disertacijos gynimo tarybai pirmininkavo prof. Marius Povilas Šaulauskas. Tarybos nariai – doc. Mintautas Gutauskas (VU), prof. Jūratė Rubavičienė (LEU), prof. Algis Mickūnas (Ohajo universitetas) ir prof. Tomas Kačerauskas (VGTU). Oficialieji gynimo oponentai – prof. Algirdas Degutis (LKT) ir doc. Arūnas Mickevičius (VU). Posėdyje taip pat dalyvavo disertacijos mokslinis vadovas prof. Albinas Plėšnys (šias pareigas 2012 m. perėmęs iš prof. Arvydo Šliogerio), fakulteto mokslininkai, žemesnių kursų doktorantai. Tarybos pirmininkui trumpai aptarus formalius gynimo proceso aspektus bei patvirtinus, jog visi disertacijos gynimui būtini reikalavimai įvykdyti, žodis buvo suteiktas disertacijos autoriui.

Disertacijos pristatymą Rimkus pradėjo nuo pagrindinio tyrimo objekto aptarimo. Prelegento teigimu, disertacijoje stengtasi kuo daugiau išnagrinėti kantiškąją patyrimo sampratą, pagrindinius šios sampratos komponentus bei kaip ją interpretavo ar jai oponavo vėlesni mąstytojai. Rimkaus teigimu, Kantas *patyrimo* sąvoką pirmiausia siejo su empiriniu pažinimu, kurį pasiekia matematika pagrįsti gamtos mokslai. Būtent šiuo aspektu patyri-

mas nagrinėtas Kanto kūrinyje *Grynojo proto kritika*, kuriame vokiečių filosofas įsteigė dvi disertacijos autoriui svarbias skirtis – skirtį tarp juslinių vaizdinių (stebinių) ir mąstymu formuojamų konceptualinių vaizdinių (sąvokų) bei skirtį tarp reiškinio (tai, kas duota patyrimo) ir daikto savaime (tai, kas gali būti tik mąstoma ir nėra tiesiogiai duota jusliniame patyrimo). Iš šių dviejų pamatinių skirčių kyla pagrindinė disertacijos problematika ir pagrindiniai uždaviniai. Svarbiausias disertacijos tikslas – nuodugnai ištirti, kokias teorines implikacijas siūlo kantiškoji patyrimo samprata ir joje figūruojantys teoriniai konstruktai, bei aptarti kitų mąstytojų, polemizavusių su Kantu, panašumus ir skirtumus kantiškosios patyrimo sampratos atžvilgiu. Disertanto teigimu, viena vertus, skirtis tarp reiškinio ir daikto savaime išreiškia epistemologinio realizmo poziciją – juslinius vaizdinius sukelia realūs esiniai (reiškiniai), kurių sąryšius tiria tikslieji mokslai. Kita vertus, skirtis tarp stebinių ir sąvokų išreiškia Kanto metafizinį nominalizmą – apriorinės patyrimo struktūros nėra įgimtos ir nekintančios. Jas galima interpretuoti kaip intelektualinius instrumentus, institucionalizuotus mokslininkų bendruomenėse, kaip kintančius istoriškai.

Pirmasis kalbėjo prof. Degutis. Anot oponento, disertacijos argumentai leidžia geriau suvokti, kaip reaguojant į Kantą toliau vystėsi Vakarų filosofinė tradicija. Nepaisant to, disertacijoje esama kelių problemų ar netikslumų.

Pirma, abejonių kelia disertacijoje vartojamas *metafizinio nominalizmo* terminas – oponento teigimu, disertantas įtikinamai neparodė, jog iš tiesų buvo būtinybė tokį terminą vartoti, vietoj jo galėjo puikiai išsiversti su gerai visiems žinomu *transcendentalinio idealizmo* terminu. Antra, panašių abejonių kelia ir *epistemologinio realizmo* terminas – kuo jis skiriasi nuo *empirinio realizmo*? Trečia, recenzentas atkreipė dėmesį į disertacijos teiginį, kad „patyrimo komponentai yra steigiami“. Steigimo sąvoka implikuoja tam tikrą savivalės aktą, kuris gali būti bet kada panaikintas kitu steigimo aktu. Pasak oponento, Kantas pats save pirmiausia suvokė kaip ribų *atradėją*, o ne jų steigėją. Būtent ribų atradimas ir jų parodymas yra vienas iš pagrindinių kantiškojo apriorizmo aspektų. Jei *atradimas* pakeičiamas *steigimu*, iš Kanto filosofijos dingsta ir apriorizmas.

Antrajam oponentui abejonių taip pat sukėlė disertacijoje vartojami Kanto filosofinės pozicijos apibrėžimai. Nors doc. Mickevičius ir pagyrė disertantą už atlikto darbo kruopštumą bei išsamią kantiškosios patyrimo sampratos recepcijos analizę kitų filosofų veikaluose, vis dėlto kaip abejotiną jis išskyrė teiginį, jog Kanto poziciją galima apibūdinti kaip *epistemologinį realizmą*. Kantas kalbėjo apie *empirinį realizmą* reiškinių atžvilgiu – reiškiniai yra realūs, tačiau apie tikrąsias jų kokybes negalima nieko pasakyti. Tačiau disertacijoje vartojamas *epistemologinio realizmo* terminas, pasak oponento, tarsi kalba nebe apie reiškinius, o apie daiktus savaime. Doc. Mickevičiaus teigimu, iš šio neaiškumo kyla prieštaravimas paties Kanto filosofinėms intencijoms.

Atsakydamas į oponentų pastabas dėl disertacijoje vartotų sąvokų neaiškumo ar prieštaravimo, disertantas pirmiausia paaiškino,

kokia prasme vartojo *metafizinio nominalizmo* terminą – šis terminas pirmiausia buvęs pasirinktas norint užkirsti kelią platoniškam Kanto patyrimo sampratos interpretavimui, kurį plėtojo Marburgo neokantininkai. Pasak šios interpretacijos, apriorinės pažinimo formos yra amžinos ir nekintančios proto struktūros. Metafizinis nominalizmas, kaip pripažino Rimkus, nors ir savaime neišplaukia iš Kanto patyrimo sampratos, tačiau tai yra naudingas įrankis norint bendrai pažvelgti į šią sampratą ir suvienyti joje figūruojančius teorinius konstruktus. Kantas yra *epistemologinis realistas* trimis aspektais: pirma, prelegento teigimu, daiktai savaime Kanto filosofijoje yra realiai egzistuojantys, kitaip jų koreliatai (reiškiniai) būtų tik iliuzijos ir niekuo nesiskirtų nuo sapnų. Antra, jusliniai vaizdiniai nurodo esant kažką, kas juos sukelia (priežastingumo tezė). Trečia, mokslinis pažinimas, turintis reikalą su reiškiniais, yra patikimas pažinimas. Nors jis nėra absoliutus, vis dėlto yra daugiau ar mažiau patikimas. Disertantas taip pat teigė, kad *steigimo* sąvoką disertacijoje vartojo sąmoningai ir tuo pačiu tikslu, kaip ir sąvoką *metafizinis nominalizmas* – tam, kad būtų užkirstas kelias platoniškam Kanto filosofijos interpretavimui. Aptariant Kanto patyrimo sampratą, esą būtina kalbėti apie steigimą, o ne atradimą, kuris jau suponuoja tam tikrą metafizinę nekintančių ir amžinų patyrimo formų intuiciją, o tai Kanto filosofijai visiškai nebūdinga.

Po įtemptos disertanto ir oponentų diskusijos žodis buvo suteiktas gynimo tarybos nariams. Prof. Mickūnas apie disertaciją atsiliepė teigiamai, pabrėždamas, jog disertantas, Kanto patyrimo sampratai pritaikęs sąvokas, kurios atrodė abejotinos oponentams, sugebėjo atrasti interpretaciją, suderinančią fenomenalizmą ir idealizmą. Be daikto sa-

vaine (kaip priežasties) neįmanoma suprasti reiškinių, o priežastingumo sąvoka esanti centrinė gamtos moksluose, todėl disertacijoje ne kartą nuskambėjusi mintis apie priežastinį ryšį tarp reiškinių ir daiktų savaime šiuo aspektu vartojama pagrįstai. Tiesa, profesorius pažymėjo, kad disertacijoje kelis kartus pernelyg priartėta prie psychologinės Kanto filosofijos interpretacijos.

Prof. Kačerauskas disertaciją pavadino aktualia ir reikalinga filosofijos istorijos požiūriu – kaip sveikintiną pastangą eksplikuoti paties Kanto poziciją bei parodyti šios pozicijos vietą Vakarų filosofinėje tradicijoje per jos recepcijos aptarimą. Pasak profesoriaus, disertantas pateikė nuosaikią bei nepretenzingą Kanto patyrimo sampratos interpretaciją, kurios originalumą liudija gynimo metu iškilusi diskusija.

Į disertacijos tezių nuosaikumą atkreipė dėmesį ir doc. Mintautas Gutauskas, kuriam disertacija pasirodė esanti labiau ne interpretuojamojo, o rekonstruojamojo pobūdžio. Be to, abejonių docentui sukėlė Kanto patyrimo sampratos interpretuotojų pasirinkimas (pvz., kodėl pasirinktas Cohenas ir Cassireris, bet nėra Husserlio?). Nepaisant to, disertaciją Gutauskas pavadino nuoseklia ir korektiška

ir įvardijo kaip „nesančia neverta teigiamo įvertinimo“.

Paskutinė kalbėjo prof. Jūratė Rubavičienė, kuriai disertacija įspūdį padarė savo tikslumu, akademinio korektiškumu bei sutelktumu – pasak profesorės, neabejotinas darbo pranašumas yra nereikalingų nukrypimų vengimas. Kaip disertacijos trūkumus profesorė nurodė pernelyg ilgą išvadą bei praleistą progą aptarti kantiškosios filosofijos recepciją Lietuvoje, o ypač – šviesaus atminimo profesoriaus Romano Plečkaičio plėtotuose tyrinėjimuose.

Atsakydamas komisijos nariams disertantas pakartojo kelis savo argumentus, taip pat atsakė į tarybos pirmininko iškeltą klausimą dėl disertacijoje nurodytos tyrimo metodologijos, pripažindamas, kad pernelyg neaiškiai ją apibrėžė. Prelegentas taip pat trumpai aptarė prof. Plečkaičio indėlį į Kanto kūrybinio palikimo tyrinėjimus Lietuvoje ir profesoriaus poziciją kantiškosios patyrimo sampratos atžvilgiu prilygino Marburgo neokantininkų pozicijai.

Pasibaigus diskusijai su tarybos nariais įvyko gynimo tarybos slaptas balsavimas, kuriuo vienbalsiai nuspręsta Edvardui Rimkui suteikti humanitarinių mokslų srities filosofijos krypties daktaro laipsnį.

Virgilijus Petuška
Vilniaus universitetas